

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

שיעור לפרשת מקץ: פתרון חלומות פרעה על ידי יוסף

(על פי שיעורים של הרב יונתן גרוסמן והרב אמנון בזק)

והרעות את שבע הפרות הראשונות הבריאות. כא ותבאנה אל-קרבנה ולא נודע פי-באו אל-קרבנה ומראיהו רע כאשר בתחלה ואיקץ. כב וארא בחלמי והנה שבע שבלים עלת בקנה אחד מלאת וטבות. כג והנה שבע שבלים צנמות דקות שדפות קדים צמחות אחריהם. כד ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים הטבות ואמר אל-החרטמים ואין מגיד לי. כה ויאמר יוסף אל-פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה. כו שבע פרות הטבת שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום אחד הוא. כז ושבע הפרות הרקות והרעות העלת אחריהן שבע שנים הנה ושבע השבלים הרקות שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב. כח הוא הדבר אשר דברתי אל-פרעה אשר האלהים עשה הראה את-פרעה. כט הנה שבע שנים באות שבע גדול בכל-ארץ מצרים. ל וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשפח כל-השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את-הארץ. לא ולא-יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי-כן פי-כבד הוא מאד. לב ועל השנות החלום אל-פרעה פעמים פי-נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו. לג ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על-ארץ מצרים. לד ועשה פרעה ויפקד פקדים על-הארץ וחמש את-ארץ מצרים בשבע שני השבע. לה ויקבצו את-כל-אכל השנים הטבות הבאת האלה ויצברו-בר תחת יד-פרעה אכל בערים ושמרו. לו והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים ולא-תפרת הארץ ברעב. לז וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל-עבדיו. לח ויאמר פרעה אל-עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו. לט ויאמר פרעה אל-יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את-כל-זאת אין-נבון וחכם כמוך. מ אתה תהיה על-ביתי ועל-פיך ישק כל-עמי רק הכסף אגדל ממך. מא ויאמר פרעה אל-יוסף ראה נתתי אתך על כל-ארץ מצרים. מב ויסר פרעה

צמדי החלומות בסיפור יוסף ואחיו
בתחילת פרשתנו אנו פוגשים בשני חלומותיו של פרעה. (חלום שבע הפרות וחלום שבע האלומות) א ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על-היאר. ב והנה מן-היאר עלת שבע פרות יפות מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו. ג והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן-היאר רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על-שפת היאר. ד ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקות הבשר את שבע הפרות יפות המראה והבריאת וייקץ פרעה. ה ויישן ויחלם שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות. ו והנה שבע שבלים דקות ושדופות קדים צמחות אחריהן. ז ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום. ח ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את-כל-חרטמי מצרים ואת-כל-חכמיה ויספר פרעה להם את-חלמו ואין-פותר אותם לפרעה. ט וידבר שר המשקים את-פרעה לאמר את-חטאי אני מזכיר היום. י פרעה קצף על-עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים. יא ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמנו. יב ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר-לו ויפתר-לנו את-חלמתינו איש בחלמו פתרו. יג ויהי כאשר פתרו-לנו כן היה אתי השיב על-פני ואתו תלה. יד וישלח פרעה ויקרא את-יוסף ויריצהו מן-הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל-פרעה. טו ויאמר פרעה אל-יוסף חלום חלמתי ופתרו אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתרו אתו. טז ויען יוסף את-פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את-שלום פרעה. יז וידבר פרעה אל-יוסף בחלמי הנני עמד על-שפת היאר. יח והנה מן-היאר עלת שבע פרות בריאות בשר ויפות תאר ותרעינה באחו. יט והנה שבע-פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר לא-ראיתי כהנה בכל-ארץ מצרים לרע. כ ותאכלנה הפרות הרקות

את-טבעתו מעל ידו ויתן אתה על-יד יוסף וילבש אתו בגדי-שש וישם רבד הזהב על-צוארו. מג וירכב אתו במרכבת המשנה אשר-לו ויקראו לפניו אבנך ונתון אתו על כל-אֶרֶץ מצרים. מד ויאמר פרעה אל-יוסף אני פרעה ובלעדיך לא-ירים איש את-ידו ואת-רגלו בכל-אֶרֶץ מצרים. מה ויקרא פרעה שם-יוסף צפנת פענח ויתן-לו את-אֶסְנַת בת-פוטו פֶרַע כהן אֵן לַאֲשֶׁה ויצא יוסף על-אֶרֶץ מצרים. מו ויוסף בן-שלושים שנה בעמדו לפני פרעה מלך-מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל-אֶרֶץ מצרים

חלומות אלו מסופרים ליוסף, ולמעשה הם החלום הכפול השלישי עמו נפגש יוסף בימי חייו. כל החלומות היו בעלי מבנה ודגם קבוע - חלום כפול. בפעם הראשונה (בראשית ל"ז, ה-י) חלם יוסף עצמו צמד חלומות - חלום האלומות וחלום השמש, הירח והכוכבים; בפעם השנייה הציע יוסף לפתור את צמד החלומות של שר המשקים ושר האופים; וכעת מתבקש יוסף לפתור את חלומו הכפול של פרעה.

ההתפתחות בצמדי החלומות:

בין הצמדי החלומות ניתן לראות התפתחות בכמה היבטים:

א. צמד החלומות הראשון אירע בזמנים שונים: יוסף חלם את חלום האלומות, סיפר אותו לאחיו, ורק לאחר מכן חלם את חלום השמש, הירח והכוכבים. צמד החלומות השני אירע באותו לילה, אך לשני אנשים שונים. ואילו את צמד החלומות השלישי חלם אדם אחד בלילה אחד.

ב. גם מעמדו של יוסף כפותר מתפתח בין החלומות. בחלום הראשון יוסף כלל אינו פותר את החלומות, אלא רק מספר אותם לאחיו (ואת החלום השני - גם לאביו). את הצמד השני יוסף פותר, אולם רק לאחר שהוא משכנע את שר המשקים ושר האופים לספר לו את חלומותיהם. ואילו בצמד השלישי כבר מובא יוסף כפותר חלומות מוסמך: "וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפָתֹר אֹתוֹ" (מ"א, טו).

ג. קיימת גם התפתחות בדרגת הקושי של פתרון החלום.

צמד החלומות הראשון של יוסף מובן לחלוטין, ואין כמעט צורך להסביר את משמעותו. כשמספר יוסף לאחיו על החלום הראשון - מבלי להוסיף עליו ולו מילה אחת - תגובתם הברורה היא "הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מִשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ. וַיֹּסֶפּוּ עוֹד שְׂנֵא אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו" (ל"ז, ח); ולאחר שסיפר את החלום השני לאביו גער בו יעקב "הֲבֹא נְבוֹא אֲנִי וְאֶמֶךְ וְאֶחִיךָ לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה?" (שם, י).

צמד החלומות השני מצער את שני חולמיו בגלל אי-יכולתם לפתור (במציאות, כפי שצויין) ולהוסיף בעיה נוספת

וַיָּבֵא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בְּבֹקֶר וַיְרֹא אֹתָם וְהֵם זֹעֲפִים. וַיִּשְׁאַל... מִדּוּעַ פָּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חֲלָמָנוּ וּפְתֹר אֵין אֹתוֹ ואילו אצל פרעה נכשלים בפתרון החלום גם מי שאמורים היו לפתרו - בראשית מ"א ח': וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל חֲכָמֵיהֶם וַיִּסְפֹּר פְּרָעָה לָהֶם אֶת חֲלָמָו וְאֵין פּוֹתֵר אֹתָם לְפָרְעָה

ראוי לשים לב לכך שבעוד שאצל שר המשקים ושר האופים משמעות המילים "ופתר אין אתו" היא כנראה 'אין לנו למי לפנות', אצל פרעה משמעו 'יש מי שאפשר לפנות אליו, אך הוא אינו מצליח לפתור'.

ד. גם בנושא המספרים והזמנים חלה התפתחות. בצמד החלומות הראשון נעדר ממד הזמן לחלוטין. בחלום הראשון יוסף איננו מזכיר מספר כלל, אלא רק מתאר: "וְהִנֵּה תִּסְבֶּינָה אֲלֵמֹתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֵלֹמֹתַי" (ל"ז, ז). בחלום השני אמנם מזכיר יוסף מספר - "וְהִנֵּה הַשְּׂמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי" - אך כאן משמעות המספר ברורה: הוא מכוון כלפי אנשים - כלפי אחד עשר אחיו.

לעומת זאת, בצמד השני מופיע בשני החלומות המספר **שלוש** - "וּבִבְנֵיךָ שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִים" (מ"י, י); "שְׁלֹשָׁה סֵלֵי חֲרִי" (שם, טז) - ובשניהם פותר אותו יוסף כ"שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (שם, יב, יח). ובצמד השלישי מופיע שוב ושוב המספר **שבע**, שאותו פותר יוסף כ"שֶׁבַע שָׁנִים" (מ"א, כו).

השאלות המתעוררות בקריאת פתרונו של יוסף לחלומותיו של פרעה

חלומות פרעה שבפרשתנו מעניינות ביותר בשל הדרמה הנלווית אליהם. יוסף, כעבד עברי מובהל מהבור אל פרעה, לאחר שחרטומי מצרים לא הצליחו לפתור את חידת החלומות, וכעת מוטלת המשימה על כתפי העבד הפושע הנמצא במאסר במצרים.

חז"ל מניחים כי גם חרטומי מצרים ניסו לפתור את חלום פרעה, אך הוא לא קיבל את פתרונו. הנחה זו מתקבלת על הדעת, שהרי החרטומים באותה תקופה הינם 'אנשי מקצוע', המקבלים משכורת קבועה מאת המלך, וכל תפקידם ליעץ במקרים כגון אלו. סביר להניח שגם להם היו הצעות שונות לגבי פשר החלום, אך פרעה דחה הצעות אלו. בשעור זה ננסה להבין מדוע בסופו של דבר קבל פרעה דווקא את פתרון יוסף לחלומות, למרות, שכאמור, ישנם אנשים שזהו תפקידם הרשמי במצרים.

הקשורה לפתרון חלומו של יוסף: לאחר שיוסף

מסביר לפרעה כי שבע הפרות השמנות מסמלות שבע שנות שבע, ושבע הפרות הדקות מבטאות שבע שנות רעב, הוא ממשיך ומדבר, ומציע הצעה פרטית כיצד ניתן להתגבר על שבע שנות הרעב: "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים. יעשה פרעה ויפקד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע... והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים ולא תכרת הארץ ברעב" (מ"א, לג-לו).

הצעה זו טובה מאד בפני עצמה, אך תמוהה ביותר בהקשר המדובר. יוסף מציע תחילה את פירושו לחלום, ולפני שפרעה מגיב ואומר האם פתרון יוסף מוצא חן בעיניו, ממשיך יוסף וכבר מציע את הפתרון לבעיה העומדת להתרגש על מצרים, על פי הפתרון שלו לחלום. מהיכן הוודאות של יוסף שפרעה יקבל את הצעת הפתרון שלו? אולי פרעה ידחה את הצעתו כשם שדחה את הצעות קודמיו?

יתירה מזאת, יוסף נמצא בתחתית המדרגה במצרים: לא רק שהוא זר במצרים (הוא מזוהה כעברי, שהרי כך מכנה אותו אשת פוטיפר: "איש עברי") הוא גם נמכר כעבד. ולא די בזה שהוא עבד זר במצרים, הוא נחשד כי נסה לפתות את אשת אדונו שסמך עליו והשאיר אותו לבדו בבית. זהו חטא חמור שיש בו מן העריות, ואולי אף חמור מכך בתודעת המצרים - יש בו מן כפיות הטובה כלפי האדון. קשה לסלוח על מעשה מעין זה (ובמצרים כולם מאמינים כמובן לאשת פוטיפר ולא לעבד הבזוי), ואכן יוסף מושלח לבור. כעת, נלקח פושע זה, שהוא עבד אשר הגיע מארץ זרה, בן לעם זר, ומתבקש להציע פתרון לחלום שחלם מלך מצרים. פרעה ראה עצמו כבן אלים (ראה ביחזקאל כ"ט, ג: "הנני עליך פרעה מלך מצרים... אשר אמר לי יארי ואני עשיתני"), ובחלום המדובר ישנו דגש על היאור - שהיה מסמליה המובהקים של כלכלת מצרים העשירה, וככל הנראה גם אספקט דתי נקשר בו:

"ופרעה חלם והנה עמד על היאור.

והנה מן היאור עלת שבע פרות...

והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאור...

ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאור."

הדגשה כה ברורה על עובדת התרחשות המאורעות על שפת היאור, מקשרת מיד חלום זה לעוצמתה של מצרים, כך שלפנינו צירוף המביע את פסגת תרבות מצרים ואמונתה - פרעה שהוא חצי אל חולם על היאור שהוא עצמו אל. במפגש יוסף ופרעה בהקשר זה, מעלה הכתוב מתח שכמעט בלתי אפשרי: יוסף, הנמצא בתחתית המדרגה יותר מכל אדם אחר במצרים (עבד זר שפשע) נפגש עם פרעה שחלם חלום הקשור ביאור.

במפגש כזה ברור מהם תחושותיו המפוכחות של העבד מזה, ומהם התחושות המזלזלות של פרעה וחרטומיו מזה. והנה, בתוך פער זה מעיז העבד הנקלה להציע הצעה מדינית למלך, הצעה הקשורה בסדרי חברה ושלטון, הצעה שלא התבקש לתת ושחורגת מתחום פתרון החלום! זהו דבר שכמעט קשה להעלותו על הדעת, וכולנו מצפים שעבדי המלך האחראים על שלומו יקחו מיד עבד זה בחזרה לתאו שבבית האסורים, ורק ירעו את תנאיו בכלא. אך לא כך קורה - למרות חוצפתו של העבד מקבל המלך את דבריו ואף מרעיף עליו שבחים.

זאת ועוד, שבחי פרעה הינם בעיה בפני עצמה: גם אם פתר יוסף נכונה את החלום, על שום מה יוצא פרעה מגדרו, ורואה בו אדם הנמצא בקשר עם אלהים - "הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בקרבו". סביר להניח שלעתים קבל פרעה את פתרון חרטומיו, אך האם פתרון זה הפך אותם לאנשים אשר רוח א-להים בקרבם והם נהפכו להיות משנה למלך? הנה כעת הם עצמם אינם מצליחים בפתרון החלום. במה נבדל אפוא פתרונו של יוסף מכל פתרון חלום רגיל?

שתי הבעיות שהצגנו - שכנוע פרעה בפתרון יוסף והצעתו המוזרה של יוסף (ויציאת פרעה מגדרו עם שמע פתרון יוסף) - קשורות זו בזו. אם פרעה סרב לקבל את הצעותיהם של החרטומים, עובדה היא כי סימן סודי היה לו מיהו הפותר נכונה. חלום זה הפעים את פרעה והוא הרגיש כי רמז רומזים לו, אך הוא לא ידע לפענח את משמעות הרמז. בחלום כה משמעותי, לא רצה פרעה להשאיר את הפתרון בידי כל פותר חלומות יצירתי מספיק, הוא רצה להיות בטוח בפתרון האמיתי. ראוי לזכור, כי חלק מתפקיד החרטומים היה פתרון חלומות, ומן הסתם נפגש כבר המלך בחייו בפתרונות שלא התממשו בסופו של דבר. כעת, בחלום חריג זה הוא בקש בטחון בידיעת הפתרון הנכון.

כיצד פרעה עשה זאת? הכתוב עצמו אומר לנו מהי הדרך הטובה ביותר, שבה השתמש פרעה. משום מה, חוזר הכתוב על החלום כמעט מלה במלה כשפרעה מספרו ליוסף. מדוע לא לקצר בתיאור ולכתוב: "ויספר לו את חלומותיו אשר חלם"? בכל עת שהכתוב מאריך בתיאור חוזר וכפול של מאורע מסוים, יש לבחון היטב כפילות זו מפני שלעצם החזרה תפקיד חשוב בהתפתחות הספור(הדוגמא המובהקת לכך היא חזרת התורה על ספור עבד אברהם בבאר, בשעה שהוא מספר זאת לבני משפחת רבקה). אצלנו הכתוב חוזר על החלום מפני שזוהי בדיוק הדרך בה בודק פרעה את חרטומיו ואת נותני הפתרונות השונים.

אם נשווה את תיאור החלום העובדתי, כפי שאכן חלם פרעה, לתיאור החלום על ידי פרעה ליוסף נגלה

מתמונת עמידת הפרות אלו בצד אלו, וכך ידע המלך לפסול את פתרונותיהם.

דוגמא יפה לפתרונות מעין אלו של החרטומים מעלה בפנינו רש"י במקום (בעקבות מדרש בראשית רבה, פ"י פט): "שהיו אומרים: שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר". פתרון כזה אינו מכיל בקרבו את עמידת הפרות הטובות בצד הרעות, שהרי עם מיתת הבנות, נגמרה לגמרי תקופת חייהם, ושוב אין כאן עמידה מקבילה של שבע מול שבע.

כשמגיע יוסף לפתור את החלום, מספר לו אותו פרעה עם התוספת הנזכרת - "ומראיהן רע כאשר בתחילה", ומשמיט את עמידת שני סוגי הפרות במקביל. יוסף מתחיל לפתור את החלום, והנה נראה כי גם יוסף יעלה על המוקש שטמן לו פרעה: "וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ. ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי כן, כיכבד הוא מאד". גם יוסף בפתרונו מתייחס לפרט השגוי, וממילא אין פתרונו נכון, אולם רגע לפני שפרעה מסמן לעבדיו להוציא עבד זה החוצה ולהשיבו למאסרו, ממשיך יוסף בדבריו ולתדהמת הסובבים מציע הצעה, הנוגעת לסדרי השלטון, כיצד להתמודד עם שנות הרעב!

למעשה, כל כולה של הצעה זו אומרת, כי שבע שנות הרעב אינן מכלול את שבע שנות השבע! או במילים של החלום, גם לאחר שיבואו שנות הרעב ויאכלו את שנות השבע, יודע כי באו אל קרבנה. ניתן לשנות את מראה 'שבע הפרות הרזות', כלומר את מראה שנות הרעב: "והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים, ולא תכרת הארץ ברעב". במלים אחרות - שנות השבע יכולות להציל את מצרים משנות הרעב - בניגוד גמור לאותו פרט שגוי שפרעה הוסיף בחלומה.

מהיכן לו ליוסף התעוזה לומר דבר זה? מהחלום עצמו, אולם מהפרט הנסתר לעין שרק פרעה ויוסף (המעיד כי לא הוא פותר החלום אלא "אלהים יענה את שלום פרעה") מכירים אותו. זהו משמעותה של העמידה המשותפת, של שני סוגי הפרות, על שפת היאור. ישנו שלב, אומר יוסף לפרעה, בו ניתן להעמיד את שנות השבע במקביל לשנות הרעב - לפני ששנות הרעב אוכלות ומכלות את שנות השבע. ממילא, יש לאגור את האוכל בשנות השבע, ולהעמידו לצד שנות הרעב!

ההצעה החוצפנית של יוסף איננה תוספת אישית משל יוסף על פתרון החלום, כפי שהצגנו זאת בתחילה, אלא היא המשך ישיר של הפתרון, של אותו פרט שפרעה "שכח" להזכיר בשעה שספר את חלומה. הצעה זו - הרמוזה בחלום האמיתי - מפילה

שהשוואה רבה ביותר. החלום כפי שמסופר על ידי פרעה, הינו (כמעט) ציטוט מדויק של החלום העובדתי, אך דווקא משום כך בולטים לעין שני הבדלים משמעותיים:

בתיאור החלום קראנו:

"והנה מן היאר עלות שבע פרות..."

והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן

ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאר"

בספור החלום על ידי פרעה נשמט החלק האחרון:

"והנה מן היאר עלות שבע פרות..."

והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן."

פרעה משמיט את הצלע האחרון, המתואר בכתוב כתמונה בפני עצמה (בתאור החלום העובדתי) - עמידת הפרות הרעות בצד הפרות הטובות! ייתכן, לצורך המחשת העניין כי הן עמדו אלו בצד אלו זמן רב, ולפתע הפרות הרזות אכלו את השמנות. פרט זה יכול להיות משמעותי ביותר בעת פתירת החלום.

פרעה השמיט כאן פרט חשוב זה, אך הוסיף מעצמו פרט אחר בהמשך:

בתיאור החלום כתוב:

"ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקת הבשר

את שבע הפרות יפת המראה והבריאות.

ויקץ פרעה."

אולם כשפרעה ספר את חלומה הוא אמר:

"ותאכלנה הפרות הרקות והרעות

את שבע הפרות הראשונות הבריאות

ותבאנה אל קרבנה,

ולא נודע כי באו אל קרבנה

ומראיהן רע כאשר בתחילה

ואיקץ."

קשה שלא לשים לב לתוספת המשמעותית בדברי פרעה. הכתוב חוזר על כך פעמיים בכדי להדגיש זאת בפנינו - "ולא נודע כי באו אל קרבנה / ומראיהן רע כאשר בתחילה".

שני שינויים אלו הינם שינויים סודיים של פרעה, על מנת לראות מי מחרטומיו פותר נכונה, ומי נשבה בפרט זה שאיננו נכון. ברצוני להדגיש, שפרעה הבין ככל הנראה כי לא מדובר בחלום רגיל אלא בחלום "א-לוהי" שגרם ל - "ותפעם רוחו". ממילא פותר חלום מיוחד כזה, ידע להבדיל בין עיקר לטפל, בין גוף החלום ותוספות אישיות של פרעה, בין מה שסופר ומה שנסתר.

ככל הנראה, חרטומי פרעה נפלו בפח שטמן להם המלך, והסתמכו בפתרון החלום על אי השתנות הפרות הרזות בעקבות אכילתן, או התעלמו

את הפרט השגוי שפרעה הוסיף מדעתו, וכך לא נותר לפרעה אלא לומר בהתפעלות - "וויאמר פרעה אל עבדיו: הנמצא כזה איש אשר רוח א-להים בו!"

משמעותם של החלומות - שלושת התפקידים של החלומות

מעבר לשאלה בה עסקנו לעיל נשאלת השאלה מה תפקידם של החלומות בעיצוב העלילה והמסר שלה?

כאשר מנתחים את פעולתם של החלומות בתוך העלילה, רואים כי למעשה יש להם שלושה תפקידים שונים, בשלושה מישורים שונים:

1. החלומות מנבאים את שעתיד להתרחש (כפי שהראינו לעיל). בסיפור שלפנינו, למעשה, כל מה שקורה ידוע כבר מראש בקווים כלליים - הכל צפוי בחלומות. מצד זה, החלומות יוצרים רושם של מהלך אירועים, שסופו תוכנן מתחילתו.

2. החלומות מהווים גורם בהתפתחותה הריאלית של העלילה. החלומות של יוסף עצמו, ובעיקר העובדה שהוא החליט לספר אותם לאחיו, הם הגורם לקנאה ולשנאה של האחים כלפיו (לז:ה), להשלכתו לבור ולמכירה בסופו של דבר, ולכל מה שהתרחש כתוצאה מכך; חלומות השרים היו, בדיעבד, קרש הקפיצה של יוסף מן הבור אל ארמון פרעה, כפותר חלומות (מא:ט-יג); חלומות פרעה אפשרו ליוסף להוכיח את תבונתו הפסיכו-מטאפיסית וגם את תבונתו המעשית, וגרמו למינויו למשנה מלך מצרים (שם לט-מג).

3. חלומות יוסף מהווים גורם משמעותי במישור הגמול המוסרי. במסגרת החוקיות האלוקית של חטא ועונש, החלומות של יוסף הם מעשה של גבהות לב והתגררות, ויוסף נענש על כך במידה כנגד מידה. יש לשים לב למבנה המושלם של הסיפור: פעמיים פגע יוסף באחיו ועורר את קנאתם על ידי סיפור החלומות, בהם מוקנה לו מעמד עליון עליהם; כנגדם, יוסף הושלך פעמיים אל הבור - בשכם ובבית פוטיפר - שם היה חסר אוניס ועבד, במעמד הפוך בדיוק מחלמו. כמובן, אין זה שולל את אמיתותם העצמית של החלומות, אך סיפורם כפי שסופר גרם לתוצאה הפוכה בהתחלה, עד שיוסף תיקן את דרכיו.

שלושת מימדי הסיפור

מן האמור לעיל עולה כי השימוש בחלום כמוטיב מרכזי בסיפור מאפשר להציע דרך אותו מוטיב את שלושת המימדים בהם מתקיים הסיפור:

1. המימד הראשון הוא זה הדטרמיניסטי, בו הכל צפוי. משמעותו של מישור זה היא שכל המאורעות הם חלק מתוכנית אלוקית גדולה. במבט רחב, ברור שסיפורי יוסף מגשימים את נבואת ברית בין הבתרים בה נאמר "גר יהיה זרעך בארץ לא להם" (טו:יג). אף אחד מן הפועלים בסיפור - יוסף, האחים או יעקב - לא ידע שהוא משמש כשחקן בתוכנית גדולה, אבל אין ספק שלנו, המכירים את ספר בראשית עד סופו, הדברים ברורים.

החלומות מצביעים, כאמור, על כך שאין כאן רק רצף של סיבות ותוצאות, אלא סוף קבוע מראש. יוסף עצמו אומר לאחים לקראת סוף הסיפור: "כי האלוקים שלחני למחיה לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה" (מה:ה), כמי שמבין שהוא כלי בידי ההשגחה למלא את תוכניותיה.

2. המישור השני הוא הריאלי; אכן, יש לאירועים גם מימד כזה. אירוע רודף אירוע, ובחירה רודפת בחירה. אנשים מגלגלים על עצמם את גורלם. יוהרה ואולי גם טפשות של יוסף ביחסו לחלומות ברישא, שמתהפכים אצלו לחכמה וענווה בהבנתו את החלומות בסיפא, הם המקור להבנה של כל מה שהתרחש בינו לבין האחים.

3. המישור השלישי הוא זה של החוקיות המוסרית-אלוקית: יוסף חטא, ולכן הוא צריך להיענש. כדרכו של המקרא, מתגלגל העונש על ראש החוטא כאילו מאליו: שאלו לחכמה 'חוטא, מה עונשו? אמרו להם - "חטאים תרדף רעה" (משלי יג:כא). (ירושלמי מכות פרק ב הלכה ו, דף ז).

כלומר, גם מנקודת ראות של המשמעות האלוקית של הדברים, יש להבחין בין המישור של התוכנית האלוקית הקבועה מראש, לבין המישור של חטא ועונש, שהוא כולו בהווה. עיקר המסר של הסיפור לפיכך, כפי שהוא עולה מן החלומות, הוא ששלושת המישורים האלה, שמבחינה תיאורטית הם שונים לחלוטין, מתקיימים למעשה באותם אירועים עצמם, וללא הבחנה. אין טוב מן החלום, שהוא גם חזון, גם רגש, גם חידה לחכמים וגם ביטוי של פנטזיות אישיות, כדי לבטא את הרבדים השונים שהמציאות האחת מגלמת בסופו של דבר.